

Aleksandra Kochańska
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID: [0000-0002-9066-2037](https://orcid.org/0000-0002-9066-2037)

Sytuacja prawna zastawnika przy zastawie na patencie

Legal situation of a pledgee concerning the pledge on the patent

Streszczenie

Artykuł ma na celu przybliżenie sytuacji prawnej zastawnika na prawach z patentu. Podstawową regulacją tego zagadnienia są: ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny oraz ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów.

W artykule przedstawiono – w odniesieniu do wybranych zagadnień dotyczących patentu – pozycję prawną zastawnika, podjęto się jej oceny, jak również rozważono możliwości jej umownej modyfikacji. Odniesiono się też do kwestii pożytków prawa z patentu, wpływu art. 89¹ p.w.p. na sytuację zastawnika, skutków tej instytucji, jak i instytucji unieważnienia oraz wygaśnięcia patentu. Następnie rozważono problem wprowadzenia patentu do obrotu, a także wpływu udzielenia do patentu będącego przedmiotem zastawu patentu dodatkowego. Na koniec rozpatrzono kwestie umownego ustanowienia zastawu na patencie, a także różnic w zakresie zastawu rejestrowego i zwykłego.

Zastaw jako ograniczone prawo rzeczowe ustanowione na prawach z patentu jest instytucją dosyć złożoną. Przepisy odnoszą się zazwyczaj do zastawu na rzeczy, a ich odpowiednie zastosowanie do tego na prawach budzi co do zasady kontrowersje i powoduje niejasności. Podejmując się próby rozwiązania tych problemów, zaproponowano tezę o konieczności wzmocnienia pozycji zastawnika, która stanowi punkt wyjścia w rozważaniach dotyczących poszczególnych kwestii.

Słowa kluczowe

zastaw na prawach, zastawnik, patent, patent dodatkowy, pobieranie pożytków

Abstract

This article aims to provide the legal situation of pledgee concerning the pledge on rights. Basic regulations of the issue are: Act of 30 June 2000 on industrial property law, Act of 23 April 1964 Civil Code, and Act of 6 December 1996 on registered pledge and register of pledges. The article presents – concerning only chosen issues – the legal situation of a pledgee, its assessment, as well as possibilities of its contractual modification. There is also reference to the benefits from patent, the influence of art. 89¹ of industrial property law, its consequences, as well as the consequences of annulment and expiration of a patent. Subsequently, the problem of launching on the market and influence of granting patent of addition was taken under consideration. Finally, there are pondered issues of pledge agreement and differences concerning registered pledge. The pledge as a limited property right is a very complex institution of law. Regulations usually refer to the pledge on movable things. Their relevance applying to the pledge on rights arouses controversy. While undertaking solution of those problems, a thesis

about the necessity of enhancing the legal situation of pledgee was proposed. It is the starting point of consideration pertaining to particular issues.

Keywords

pledge on rights, pledgee, patent, patent of addition, collection of patent's benefits

1. Wprowadzenie

W polskiej doktrynie przez lata pojawiały się liczne opracowania dotyczące instytucji zastawu w ogólności, rzadziej jednak poruszające problematykę ustanowienia go na poszczególnych prawach. W tym zakresie na uwagę zasługuje w szczególności zastaw na patencie, który – jako forma zabezpieczania wierzytelności w procesie inwestycji w wynalazek – ma istotną doniosłość gospodarczą.

Celem niniejszego artykułu jest rozstrzygnięcie sytuacji prawnej zastawnika na patencie w odniesieniu do m.in. jego uprawnień, skutków nieważności, wygaśnięcia, a także wyczerpania patentu. Rozważania zostały oparte na analizie zarówno aktów prawnych, orzecznictwa, jak i literatury polskiej, które jednak nie dostarczają rozwiązań wielu problematycznych zagadnień.

Artykuł zmierza do wykazania szerokiej ochrony sytuacji prawnej zastawnika, a także wpływu na ten podmiot instytucji, które są dla niego pozornie bez znaczenia. Kwestie te są obecnie niedostrzegane, a sama istota zastawu na patencie sprowadzana do ewentualnej możliwości egzekucji z jego przedmiotu.

2. Patent jako przedmiot zastawu

W literaturze powszechnie przyjmowane jest stanowisko o możliwości ustanowienia zastawu na patencie¹. Aby konkretne prawo mogło stać się przedmiotem zastawu, musi mieć charakter majątkowy². Patent jest niewątpliwie prawem podmiotowym realizującym interes ekonomiczny podmiotu i tym samym spełnia powyższą przesłankę. Istotą patentu jest bowiem możliwość skutecznego zakazania osobom trzecim zawodowego lub zarobkowego korzystania z wynalazku (art. 63 § 1 ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej)³. Wskazuje to na ściśle ukierunkowanie tego prawa na korzyść majątkową. Do tego nie można odmówić patentowi wymaganej usta-

¹ Zob. chociażby S. Sołtysiński, [w:] R. Skubisz (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 14A. Prawo własności przemysłowej*, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 882; zob. też. A. Niewęglowski, [w:] T. Demendecki, A. Niewęglowski, J.J. Sitko, J. Szczotka, G. Tylec, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015, s. 289.

² Tak J. Rudnicka, G. Rudnicki, S. Rudnicki, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016, s. 776.

³ T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 324 ze zm.; dalej: p.w.p.

wowo cechy zbywalności (art. 327 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny)⁴, jako że p.w.p. traktuje o tym wprost (art. 67 § 1 p.w.p.).

To właśnie z uwagi na te dwie cechy⁵ możliwe jest przyjęcie, że patent może być zarówno przedmiotem zastawu zwykłego⁶, jak i rejestrowego⁷.

3. Uwagi ogólne co do pozycji zastawnika przy zastawie na patencie

Z istoty zastawu wynika, że służy on zabezpieczeniu określonej wierzytelności – z zasady – poprzez możliwość jej zaspokojenia z wartości obciążonego prawa z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi dłużnika⁸. Z tej perspektywy zastaw na patencie jest dla zastawnika niczym innym jak zabezpieczeniem jego oznaczonej wierzytelności (art. 306 § 1 w zw. z art. 328 k.c.), z kolei dla zastawcy stanowi obciążenie jego prawa. Gospodarcze znaczenie tej instytucji wyraża się zaś w możliwości przekazania zastawcy środków inwestycyjnych na rozwój działalności związanej z otrzymanym patentem, który to stanowi zabezpieczenie późniejszego zwrotu środków zastawnikowi.

W tym kontekście problematyczna jest kwestia zakresu obciążenia. Istnieje koncepcja, iż w przypadku zastawu na prawach (w ogólności) owo obciążenie ogranicza się jedynie do możliwości zaspokojenia się z przedmiotu zastawu przez zastawnika w razie niezaspokojenia wierzytelności⁹. Nie sposób się z nią jednak zgodzić. W razie jej przyjęcia pozycja zastawnika byłaby zanedbana pogorszona. Byłby on wówczas uprawniony wyłącznie do dochodzenia swoich praw poprzez egzekucję z przedmiotu zastawu (art. 911⁸ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego)¹⁰. Pojmowany w ten sposób zastaw na prawie należałoby uznać za mało skuteczny w porównaniu z za-

⁴ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.; dalej: k.c.

⁵ Jako przesłankę konieczną do uznania, iż patent może być przedmiotem zastawu Ł. Żelechowski wymienia dodatkowo możliwość prowadzenia egzekucji z patentu – tak Ł. Żelechowski, *Zastaw zwykły i rejestrowy na prawach własności przemysłowej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 185. Możliwość prowadzenia egzekucji nie jest jednak przesłanką, a konsekwencją zbywalności i majątkowego charakteru patentu – zob. J. Gołaczyński, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie egzekucyjne, komornicy sądowi, koszty egzekucyjne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019, s. 387-388.

⁶ Zob. M. Kučka, J. Pisuliński, Ł. Przyborowski, [w:] M. Stec (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 5A. *Prawo umów handlowych*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 405.

⁷ Zob. J. Gołaczyński, [w:] E. Gniewek (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 4. *Prawo rzeczowe*, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 386.

⁸ Zob. S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys prawa rzeczowego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 181.

⁹ Tak R. Uliasz, odnosząc się do zastawu na akcji. Dopuszcza on jednak jednocześnie – na zasadzie wyjątku – możliwość wykonywania niektórych praw z akcji przez zastawnika, np. dywidenda jako pożytek prawa – zob. R. Uliasz, *Zastaw na akcjach zdematerializowanych dopuszczonych do obrotu publicznego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 3, s. 29-30.

¹⁰ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.; dalej: k.p.c.

bezpieczeniem, jakie zapewnia chociażby zastaw na rzeczy (tj. nie tylko możliwość ostatecznego spieniężenia przedmiotu zastawu, ale i m.in. pobieranie pożytków)¹¹.

4. Uprawnienie i obowiązek do pobierania pożytków prawa z perspektywy zastawnika

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, należy podkreślić, że ustawowy nakaz odpowiedniego stosowania przepisów o zastawie na rzeczy do zastawu na prawach obejmuje regulację dotyczącą pożytków (art. 319 w zw. z art. 328 k.c.)¹². Uzasadnione jest to przede wszystkim koniecznością związania skutków prawnych ustanowienia go ze wzmocnieniem pozycji zastawnika¹³.

Sytuacja prawna zastawnika w tym kontekście ma dwojaki charakter – jest on zarówno uprawniony, jak i obowiązany do pobierania pożytków¹⁴. O ile o istnieniu obowiązku przesądza treść art. 319 k.c. poprzez zwrot „powinien”¹⁵, o tyle uprawnienie zastawnika do pobierania pożytków jest uzasadnione głównie względami funkcjonalnymi. Będąc uprawnionym do pobierania pożytków, np. opłaty licencyjnej, zastawnik może dochodzić jej zapłaty od zobowiązanego.

¹¹ Szerzej zob. W. Opalski, W.J. Kocot, [w:] A. Brzozowski, W.J. Kocot, W. Opalski, *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, s. 302.

¹² Pogląd ten jest szeroko akceptowany – zob. J. Frąckowiak, *Zastaw na akcjach*, „Rejent” 1995, nr 1, s. 22, który słusznie zwraca uwagę, iż odpowiednie stosowanie art. 319 k.c. do zastawu na prawach jest istotnym wzmocnieniem pozycji zastawnika; w kontekście przyjęcia tego poglądu do zastawu na patencie zob. P. Kostański, M. Salamonowicz, [w:] J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Legalis 2020, art. 67, nb. 29; zob. też K. Zaradkiewicz, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, Legalis 2020, art. 327, nb. 2, 14; A. Szumański, [w:] A. Szumański (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 19. Prawo papierów wartościowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 307; T. Kot, *Zastaw na papierach wartościowych*, „Rejent” 1993, nr 5, s. 38; zob. również P. Sokal, *Zastaw zwykły i rejestrowy na akcjach*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 168, gdzie autor wskazuje na dominujący charakter tego poglądu. Nie można przy tym przyjąć, że przyznanie zastawnikowi uprawnień do pobierania pożytków jest sprzeczne z instytucją zastawu – tak przyjmuje A. Janiak, *Treść i skutki umowy zastawu na papierach wartościowych zdeponowanych na rachunku papierów wartościowych*, „Prawo Bankowe” 1996, nr 2, s. 119, który wskazuje na ścisły związek pożytków z prawem własności, a nie z zastawem.

¹³ Podobnie J. Frąckowiak, *op. cit.*, s. 22; odmiennie Ł. Żelechowski, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2020, art. 328, nb. 13, który wskazuje, iż celem art. 319 k.c. jest ochrona wyłącznie interesu zastawcy. Na skutek pobierania pożytków może jednak dojść do zaspokojenia – chociaż częściowego – wierzytelności zastawnika. Tym samym oczywiste wydaje się, iż wskazany przepis służy jednocześnie także – i przede wszystkim – ochronie jego interesu.

¹⁴ Tak J. Frąckowiak, *op. cit.*, s. 23, przypis 26; podobnie A. Herbet, *Obrót udziałami w spółce z o.o.*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 422, który wskazuje jednocześnie na wtórny charakter przyznanej zastawnikowi kompetencji.

¹⁵ Zob. S. Wronkowska, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi*, Poznań 2001, s. 73; M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017, s. 148.

Za potencjalne pożytki, które mógłby pobierać zastawnik, należy uznać dochody z patentu¹⁶, w tym wspomnianą opłatę licencyjną. Pobrane pożytki powinny być zaliczane na poczet wierzytelności (art. 319 k.c.).

Należy przy tym zwrócić uwagę, że zastawnik uprawniony jest do pobierania pożytków jedynie w zakresie przysługującej mu wierzytelności. Oznacza to, że będzie uprawniony do tej części, np. dochodu z opłat licencyjnych, która nie przekracza wartości wierzytelności zabezpieczonej zastawem. Po zaspokojeniu wierzyciela zastaw wygasa¹⁷, więc zbyt daleko idące byłoby stwierdzenie, że tak pojmowany zastaw jest dla zastawcy zbyt uciążliwy.

5. Wpływ art. 89¹ p.w.p. na pozycję zastawnika

Od wejścia w życie nowelizacji p.w.p.¹⁸ uprawnienia zastawnika – między innymi powyżej wskazane – mogą doznać znaczących ograniczeń. Wprowadzona została bowiem instytucja ochronna dla uprawnionego z patentu, który dokonując zmiany zastrzeżeń patentowych, może ograniczyć patent (art. 89¹ ust. 1 p.w.p.)¹⁹, uwalniając się tym samym od ewentualnej możliwości wypełnienia przesłanek umożliwiających unieważnienie go w całości (art. 89 ust. 1 p.w.p.).

Powyżej wskazane unormowanie ma oczywisty wpływ na pozycję zastawnika przy zastawie na patencie. W razie zmiany zastrzeżeń przez zastawcę może bowiem dojść do zmniejszenia zakresu uprawnień wynikających z patentu. Mogłoby więc nastąpić także pomniejszenie korzyści, jakie uzyskałby zastawnik w drodze ewentualnej egzekucji. Może się zdarzyć też tak, że poza ochroną patentową znajdą się uprawnienia przynoszące dotychczas pożytki. Istotne jest, że dzieje się to poza wolą zastawnika, który musi się liczyć z możliwością złożenia przez zastawcę wniosku o takie ograniczenie patentu bez jego zgody (art. 89¹ ust. 1 p.w.p.).

Wątpliwości może budzić kwestia, czy wskazana wprost przez ustawodawcę skuteczność *ex tunc* takiego ograniczenia (art. 89¹ ust. 10 p.w.p.) odnosi się do zastawnika. W rozważaniach nie można pominąć tego, iż zastawnikowi przysługują pożytki, jakie

¹⁶ Zob. W. Pawlak, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz do wybranych przepisów*, LEX/el. 2018, art. 54, nb. 3.

¹⁷ Tak J. Widło, [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126-352)*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, s. 795.

¹⁸ Zob. ustawa z dnia 16 października 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo własności przemysłowej oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2309 ze zm.

¹⁹ Do tej pory istniały spory na tle art. 90 p.w.p. dotyczące możliwości zrzeczenia się poszczególnych zastrzeżeń patentowych. Za dopuszczalnością zrzeczenia się opowiedział się, wykorzystując *argumentum a maiori ad minus*, NSA – zob. wyrok NSA z dnia 2 czerwca 2009 r., II GSK 978/08, LEX nr 563513. Stanowisko odmienne zgłaszał A. Niewęglowski, przywołując m.in. art 37 p.w.p. jako stojący na przeszkodzie przyjęciu dopuszczalności zrzeczenia się zastrzeżeń – zob. A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 444-445.

przynosi patent. Tym samym, dokonując wyłącznie wykładni językowej, można by przyjąć, że niewywoływanie skutków od daty zgłoszenia wynalazku oznacza dla niego zobowiązanie do zwrotu tego, co dotychczas otrzymał. Przyjęcie takiego stanowiska mogłoby nastąpić wyłącznie z jednoczesnym jednak stwierdzeniem, że zastawnikowi przysługuje wtedy wobec uprawnionego z patentu możliwość żądania odszkodowania na zasadach ogólnych. Ograniczenie zastrzeżeń następuje bowiem z woli uprawnionego i w jego interesie. Z założenia może to spowodować szkodę i tym samym musi się on liczyć z obowiązkiem jej naprawienia.

Kierując się bezpieczeństwem i pewnością obrotu, można jednak postawić tezę, iż skuteczność *ex tunc*, a dokładniej wywoływane przez ograniczenie zastrzeżeń skutki, ograniczają się do uprawnionego z patentu. Skupiając się na stabilności sytuacji prawnej zastawnika, omawianej w związku z wyżej wymienioną zasadą konstytucyjną, należy zwrócić uwagę, że nabytymi pożytkami mógł on dawno rozporządzić, a zatem ich zwrot wiązałby się z nadmiernymi trudnościami²⁰. Przy przyjęciu takiego poglądu, jeżeli uprawniony ograniczy patent, uznając, że jego zakres jest zbyt szeroki, to on, nie zastawnik, jest zobowiązany do zaspokojenia roszczeń poszkodowanych, np. wynikających ze wspominanej już wielokrotnie opłaty licencyjnej. Wydaje się, że koncepcja ta ma silniejsze uzasadnienie normatywne²¹.

Oczywiście najkorzystniejsze byłoby uregulowanie potencjalnej zmiany zastrzeżeń patentowych przez same strony stosunku prawnorzeczowego według ich woli, gdyż ustawodawca, nie regulując tego wprost, stwarza im taką możliwość²². Nie jest przy tym jednoznaczne, które z powyżej opisanych rozwiązań jest dla zastawnika korzystniejsze. Należy to rozpatrywać w oparciu o okoliczności danej sprawy. Może się okazać, że bardziej opłacalny jest zwrot otrzymanych pożytków z jednoczesnym uzyskaniem odszkodowania obejmującego nie tylko straty, ale i potencjalne korzyści. Może się jednak zdarzyć i tak, że taki zwrot będzie zbyt uciążliwy dla zastawnika.

²⁰ W kontekście stabilności sytuacji prawnej osoby trzeciej, tj. w tym przypadku potencjalnego kontrahenta zastawnika, na tle art. 1028 k.c. zob. A. Szpunar, *O pierwotnym i pochodnym nabyciu prawa podmiotowego*, „Rejent” 1999, nr 8, s. 122; zob. też T. Justyński, *Dziedziczenie nasciturusa a ochrona nabywcy spadku w dobrej wierze. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 25 lipca 2019 r.*, III CZP 12/19, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 6, s. 30.

²¹ Zob. pkt 6 artykułu.

²² Zob. E. Gniewek, *Kształtowanie treści stosunków prawnorzeczowych – zakres swobody umów*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, nr 2, s. 35. Przepis dotyczący pobierania pożytków przez zastawnika ma bowiem charakter dyspozytywny – tak P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 3. *Prawo rzeczowe*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 67.

6. Skutki wygaśnięcia i unieważnienia patentu względem pozycji zastawnika

Z zastawem na patencie związanych jest immanentnie również wiele innych potencjalnych zagrożeń dla zastawnika. Przede wszystkim podmiot ten musi się liczyć z tym, że zastaw wygaśnie w tej samej chwili, w której wygaśnie patent – w tym momencie przestaje istnieć przedmiot zastawu (art. 90 ust. 3 p.w.p.)²³. Niepodważalnie wiąże się to z dalszą niemożnością korzystania z dotychczasowych uprawnień przez zastawnika, jednak wygaśnięcie patentu wywołuje skutki *ex nunc*, tj. na przyszłość²⁴. W takim przypadku nie dochodzi do powstania problemu dotyczącego obowiązku zwrotu tego, co zastawnik otrzymał, korzystając z przysługującego mu ograniczonego prawa rzeczowego.

Bardziej problematyczna z perspektywy zastawnika jest jednak sytuacja związana z unieważnieniem patentu (art. 89 ust. 1 p.w.p.). Nieważność ta łączona jest co do zasady ze skutecznością *ex tunc*²⁵. Prowadzić to będzie do bezwzględnej nieważności np. zawartej umowy licencyjnej²⁶, a licencjodawca będzie w zasadzie uprawniony do żądania zwrotu wniesionej opłaty²⁷. Unieważnienie patentu powoduje jednocześnie nieistnienie zastawu z uwagi na nieistnienie jego przedmiotu w chwili ustanowienia go²⁸.

Jednakże skutków nieważności dotyczących zwrotu pobranych pożytków (np. opłaty licencyjnej) nie należy rozciągać na zastawnika²⁹. Ich pobieranie następuje bowiem w wykonaniu zobowiązania przez zastawcę – są one zaliczane na poczet wierzytelności. Jednocześnie dochodzi więc do zmniejszenia długu zastawcy, a tym samym można uznać, że stanowią one surogaty jego świadczenia. Od momentu pobrania są one więc związane z wierzytelnością zabezpieczoną zastawem, a nie samym zastawem. Wierzytelność ta zaś na skutek unieważnienia patentu nie wygasa.

²³ Zob. Ł. Żelechowski, *Zastaw...*, s. 401.

²⁴ Tak chociażby P. Kostański, G. Jyż, [w:] J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo...*, art. 90, nb. 20.

²⁵ Tak chociażby T. Targosz, E. Wojcieszko-Głuszko, [w:] E. Nowińska, K. Szczepanowska-Kozłowska (red.), *System Prawa Handlowego, t. 3. Prawo własności przemysłowej*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 815.

²⁶ Zob. J. Szwaja, [w:] S. Grzybowski, A. Kopff (red.), *Prawo wynalazcze. Zagadnienia wybrane*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 160; *idem*, *Prawo wynalazcze. Przepisy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Objasnienia*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978, s. 293-294, gdzie autor zwraca uwagę, że żądanie licencjodawcy zwrotu całości zapłaconej opłaty licencyjnej może stanowić nadużycie prawa (art. 5 k.c.).

²⁷ Tak S. Sołtysiński, *Prawo wynalazcze. Komentarz*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1975, s. 167-168, który jednak wskazuje na możliwości interpretacyjne dotyczące wyłączenia możliwości dochodzenia zwrotu opłat przez licencjodawcę;

²⁸ Tak Ł. Żelechowski, *Zastaw...*, s. 403.

²⁹ Unieważnienie patentu ze skutkiem *ex tunc* prowadzi do bezwzględnej nieważności umowy licencyjnej – zob. J. Szwaja, *Prawo wynalazcze. Przepisy ...*, s. 293.

Przyjęcie takiej koncepcji jest konieczne z uwagi na zasadę bezpieczeństwa obrotu i konieczność ochrony dobrej wiary zastawnika³⁰. Skoro bowiem poprzez przyznane zastawnikowi prawo pobierania pożytków dłużnik zmniejsza swój dług wynikający z zobowiązania głównego, to irracjonalne byłoby nakazanie wierzycielowi zwrotu tego, co otrzymał w wykonaniu zobowiązania z uwagi na nieistnienie prawa akcesoryjnego. Tym samym obowiązki wynikające z unieważnienia dotyczą wyłącznie uprawnionego z patentu. Pogląd przeciwny byłby z zasady (przy rozwiązaniach ustawowych) *contra legem*, gdyż doprowadzałby do sytuacji, w której pobrane pożytki nie byłyby zaliczane na poczet wierzytelności.

Bez względu na powyższe przedstawiona koncepcja ma swoje uzasadnienie systemowe i wynika z wprowadzonej przez ustawodawcę regulacji prawnej. Ustawodawca stawia bowiem interes zastawnika nad interesem wierzycieli osobistych. Wydaje się, że powinno się to rozciągnąć na sytuację nieistnienia zastawu, z uwagi na konieczność zagwarantowania zastawnikowi pewności co do sytuacji prawnej – zgodnie z zasadą bezpieczeństwa obrotu.

Podnieść należy również, że na skutek unieważnienia patentu zastawnik może żądać spełnienia świadczenia bez względu na zastrzeżony termin (art. 458 k.c.)³¹.

7. Wyczerpanie patentu

Wbrew pozorom wpływ na sytuację prawną zastawnika może mieć również wyczerpanie patentu (art. 70 p.w.p.), choć jego związek z zastawem jest tylko pośredni. Instytucja ta służy rozstrzygnięciu kolizji pomiędzy uprawnieniami z patentu a prawem własności³². W razie skorzystania przez uprawnionego z patentu z uprawnienia do pierwszego wprowadzenia do obrotu³³ traci on uprawnienia wyłączne³⁴. Celem wyczerpania patentu jest więc zagwarantowanie nabywcy konkretnych towarów chronionych patentem prawa do korzystania z nich w pełni³⁵. Następuje to jednak bez względu na zgodę zastawnika. Narażony jest on na wprowadzenie wyrobu do obrotu bez jego woli, gdyż sformułowanie w art. 70 p.w.p. „przez uprawnionego lub za jego zgodą” nie obejmuje zastawnika, a jedynie upraw-

³⁰ Szerzej na temat zasady pewności i bezpieczeństwa obrotu zob. M. Safjan, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 1. Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 344 i n., gdzie autor słusznie stwierdza, że zasada ta – jako wyprowadzana z art. 2 Konstytucji RP – zakłada pewność podmiotu prawa co do własnej sytuacji prawnej, jak również co do ukształtowanych stosunków prawnych.

³¹ Tak Ł. Zelechowski, *Zastaw...*, s. 404-405.

³² Tak R. Skubisz, [w:] R. Skubisz (red.), *System...*, t. 14A, s. 745.

³³ Tak M. Smycz, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 6 czerwca 2002 r. o zmianie ustawy – Prawo własności przemysłowej*, LEX/el. 2002, art. 70.

³⁴ Tak P. Kostański, M. Salamonowicz, *op. cit.*, art. 70, nb. 6.

³⁵ Tak A. Michalak, [w:] A. Michalak (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Legalis 2016, art. 70, nb. 1.

nionego z patentu. Zakładając racjonalność prawodawcy, należy dla porównania posłużyć się w tym względzie np. art. 90 ust. 1 pkt 2 p.w.p. Ustawodawca wyraźnie odróżnia uprawnionego z patentu i inne osoby, którym służą na nim prawa.

Wpływ wyczerpania na sytuację prawną zastawnika wyraża się tym, że do momentu wprowadzenia do obrotu, jeżeli np. uprawniony z patentu – zastawca – jest również producentem, wyroby znajdujące się w jego majątku zabezpieczają – oprócz patentu – zaspokojenie wierzytelności zastawnika na wypadek egzekucji (w ramach istniejącej odpowiedzialności osobistej dłużnika)³⁶. Wraz z ich zbyciem nie dość, że uprawniony z patentu³⁷ zbywa składniki majątku, które polepszały sytuację prawną zastawnika na wypadek egzekucji, to jeszcze powoduje to utratę uprawnień wyłącznych – po wprowadzeniu uprawniony nie będzie mógł sprzeciwiać się wykorzystaniu danego wyrobu wyprodukowanego według wynalazku³⁸. W razie więc przejęcia patentu (przy zastawie rejestrowym – art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów)³⁹, zastawnik będzie musiał liczyć się z tym, że w obrocie funkcjonują już wyroby wyprodukowane zgodnie z wynalazkiem, co miałoby szczególne znaczenie w sytuacji, w której on sam chciałby się podjąć produkcji według wynalazku.

Dodatkowo norma wyrażona w art. 70 p.w.p., jako że jest normą imperatywną, nie może być modyfikowana w drodze umowy⁴⁰. Oznacza to, że strony stosunku prawnorzeczowego nie mogą wyłączyć możliwości wyczerpania patentu, co w konsekwencji powoduje, że zastawnik zawsze zdany jest w tym względzie na decyzje samego uprawnionego z patentu.

8. Zastaw na patencie głównym a patent dodatkowy

W odniesieniu do przedmiotu zastawu dyferencja w sytuacji prawnej zastawnika może zaistnieć w przypadku, w którym do patentu głównego udzielony został patent dodatkowy (art. 30 p.w.p.). Choć *ex lege* nie może być on stosowany samoistnie (art. 30 zd. 2 p.w.p.), to zwraca się jednak uwagę na jego dosyć dużą odrębność⁴¹. Ta zaś ma wpływ na sytuację prawną zastawnika. Trzeba bowiem uznać, że z uwagi na tę cechę

³⁶ Ustanowienie zastawu skutkuje bowiem powstaniem dodatkowo odpowiedzialności rzeczowej obok istniejącej już odpowiedzialności osobistej dłużnika – zob. S. Grzybowski, *op. cit.*, s. 183.

³⁷ Chodzi oczywiście o uprawnionego z patentu, który jest jednocześnie dłużnikiem zastawnika ponoszącym odpowiedzialność osobistą.

³⁸ Tak M. Kondrat, [w:] M. Kondrat (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, s. 150.

³⁹ T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2017; dalej u.z.r.

⁴⁰ Tak A. Michalak, *op. cit.*, art. 70, nb. 3.

⁴¹ Zob. A. Szajkowski, H. Żakowska-Henzler, [w:] R. Skubisz (red.), *System...*, t. 14A, s. 690-691.

patentu dodatkowego ustanowienie zastawu na prawach z patentu głównego nie spowoduje automatycznego ustanowienia zastawu na prawach z dodatkowego.

Odmienne należy jednak przyjąć w sytuacji, gdy zastaw ustanowiony zostałby na prawach z patentu dodatkowego, gdyż *ad maiorem ad minus* w uprawnieniach zastawnika mieściłoby się zabezpieczenie na prawach z patentu głównego⁴².

Wynika to z faktu, że patent dodatkowy, skoro nie może być stosowany samoistnie, to jako samodzielny przedmiot zastawu nie stanowiłby rzeczywistego zabezpieczenia. Nie można by bowiem realizować np. uprawnień do pobierania pożytków z prawa bez patentu głównego jako ochrony udzielonej wynalazkowi podstawowemu. Tym samym, z perspektywy funkcjonalnej, zastaw musi mieć za swój przedmiot albo sam patent główny, albo główny i dodatkowy łącznie.

9. Zastaw zwykły a rejestrowy

Wybór rodzaju ustanawianego zastawu nie pozostaje bez znaczenia dla sytuacji prawnej zastawnika, jako że pomiędzy zwykłym a rejestrowym istnieją zasadnicze różnice.

Jedną z odmienności jest to, że w umowie zastawniczej dotyczącej zastawu rejestrowego dopuszczalne jest zastrzeżenie, przez które zastawca zobowiązuje się względem zastawnika, że przed wygaśnięciem zastawu rejestrowego nie dokona zbycia lub obciążenia przedmiotu zastawu (art. 14 ust. 1 u.z.r.). Zbycie przedmiotu zastawu wbrew takiemu zastrzeżeniu skutkuje nieważnością czynności prawnej⁴³.

Ponadto zastaw rejestrowy zapewnia możliwość ustalenia szerszych środków zaspokojenia zastawnika. Oprócz postępowania egzekucyjnego (art. 312 k.c.) ustawa przewiduje sposoby pozaegzekucyjne (art. 22 u.z.r.). Strony mogą chociażby postanowić w umowie, że zaspokojenie nastąpi przez przejęcie przedmiotu zastawu na własność przez zastawnika (art. 22 ust. 1 pkt 3 u.z.r.). Wprowadzając takie zastrzeżenie, muszą jednocześnie ustalić wartość przedmiotu zastawu lub sposób ustalenia tej wartości. Ustalenie to ma charakter obligatoryjny, przy czym ustawa określa skutki przewyższania przez wartość przedmiotu zastawu rejestrowego wysokości wierzytelności zabezpieczonej (art. 23 ust. 3 zd. 2 u.z.r.). Oprócz tego strony mogą ustalić, że zaspokojenie nastąpi przez sumę uzyskaną ze sprzedaży przedmiotu zastawu w drodze przetargu publicznego (art. 24 u.z.r.).

⁴² S. Sołtysiński przyjmuje, że udzielenie licencji dotyczącej patentu dodatkowego obejmuje także patent główny – tak S. Sołtysiński, *Prawo...*, s. 80. Wydaje się, że koncepcję tę można przenieść na problematykę zastawu.

⁴³ Zob. wyrok SA w Warszawie z dnia 20 lutego 2018 r., V ACa 1057/17, LEX nr 2549699.

Bezpośrednio przed podjęciem czynności związanych z wyżej wymienionymi sposobami pozaegzekucyjnymi zastawnik ma obowiązek zawiadomić zastawcę na piśmie o zamierzonym podjęciu takich działań (art. 25 ust. 1 u.z.r.)⁴⁴.

Z perspektywy zastawnika istotne jest również to, że zastaw rejestrowy ma pierwszeństwo przed zwykłym (art. 20 u.z.r.). Stanowi to istotne wzmocnienie jego pozycji.

10. Swoboda w kształtowaniu treści stosunku prawnego zastawu

Wspomniane wcześniej nierzadko daleko idące konsekwencje zmiany sytuacji prawnej zarówno dla zastawnika, jak i zastawcy mogą zostać złagodzone przez same strony tego stosunku prawnego przy zawieraniu umowy ustanawiającej zastaw.

Ze względu na to, że stosunek prawny dotyczący zastawu jest stosunkiem prawnorzeczowym, ograniczony staje się zakres swobodnego kształtowania treści tego stosunku⁴⁵. Istotne jest jednak, że niemożność stosowania tej swobody dotyczy tego stosunku prawnego „zasadniczo”, a nie w całości. Należy więc ustalić, jaki jest zakres wspomnianej swobody.

Zastaw normowany jest przez normy zarówno imperatywne, semiimperatywne, jak i dyspozytywne⁴⁶. Właśnie w zakresie tych ostatnich najszerzej realizowana może być swoboda stron ze względu na potrzebę indywidualnego ukształtowania łączącego je stosunku prawnego.

Odnosząc to do kwestii omówionych wcześniej, warto zwrócić uwagę, że co do uprawnienia i obowiązku pobierania pożytków art. 319 k.c. stanowi wprost o możliwości modyfikowania tej kwestii przez strony. Z kolei co do instytucji z art 89¹ p.w.p. wydaje się, iż należy uznać, że tak jak w przypadku art. 70 p.w.p. umowy ograniczające możliwość zmiany zastrzeżeń patentowych będą sprzeczne z ustawą. Obie te regulacje bowiem mają charakter bezwzględnie wiążący.

Swoboda stron obejmuje również inne elementy umowy, co do których – ze względów oczywistych – bez znaczenia jest charakter danego stosunku prawnego. W tym zakresie decydowanie stron według własnej woli obejmuje m.in. zakres przedmiotowy zastawu, czyli to, czy ustanowić go jedynie na patencie głównym, czy objąć jego zakresem również ten dodatkowy⁴⁷.

⁴⁴ Zob. wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 października 2005 r., I ACa 506/05, LEX nr 208153, w którym sąd słusznie stwierdził, że taki obowiązek skierowany jest przede wszystkim na ochronę zastawcy, zwłaszcza jeżeli nie jest on dłużnikiem.

⁴⁵ Zob. E. Gniewek, *Kształtowanie...*, s. 34.

⁴⁶ Zob. P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *System...*, t. 3, s. 67.

⁴⁷ Należy to traktować jako swoisty element swobody decyzji o samym zawarciu umowy, o którym wspomina M. Safjan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks...*, art. 353¹, nb. 1.

Od wyboru samych stron zależy także rodzaj ustanowionego zastawu. Może to być zarówno zastaw zwykły, jak i rejestrowy (art. 7 ust. 1 u.z.r.). Umowa ustanawiająca ten pierwszy powinna być zawarta na piśmie z datą pewną (329 § 1 k.c.), a ustanawiająca zastaw rejestrowy na piśmie (art. 3 ust. 1 u.z.r.) z dodatkowym wymogiem wpisu do rejestru (art. 2 ust. 1 u.z.r.).

11. Podsumowanie

Bez wątpienia możliwy do ustanowienia zastaw na patencie nie ogranicza się jedynie do możliwości egzekucji przez zajęcie przedmiotu zastawu. Obejmuje on również uprawnienie i obowiązek zastawnika do pobierania pożytków z patentu.

Zgodnie z zaprezentowaną koncepcją zastawnik nie zwraca tych pobranych. Oczywiście jest to w przypadku wygaśnięcia patentu, które zawsze wywołuje skutki *ex nunc*. W odniesieniu do unieważnienia patentu, jak również ograniczenia zastrzeżeń patentowych, skutki *ex tunc* są ograniczone do uprawnionego z patentu. Pobranie pożytków następuje bowiem z zaliczeniem na poczet wierzytelności zabezpieczonej zastawem. Od momentu pobrania mają one więc ścisły związek ze stosunkiem zobowiązaniowym, nie zaś stosunkiem prawnorzeczowym.

Jak wykazano, również wyczerpanie patentu ma znaczenie dla zastawnika z uwagi na skutek w postaci wyczerpania uprawnień wyłącznych. Istotne jest to w szczególności wtedy, kiedy przy zastawie rejestrowym strony przewidziały przejęcie przedmiotu zastawu. Dodać przy tym należy, że z perspektywy zastawnika korzystniejsze jest ustanowienie na patencie zastawu rejestrowego, a to ze względu na możliwość zapewnienia sobie szerszych – w stosunku do zastawu zwykłego – uprawnień.

Dyferencja w sytuacji prawnej zastawnika pojawia się także wtedy, gdy do patentu głównego zostanie udzielony dodatkowy. Ze względu na odrębność tego ostatniego, jeżeli zastaw zostanie ustanowiony na głównym, nie obejmie dodatkowego. Jednakże odmiennie należy przyjąć w odniesieniu do ustanowienia zastawu na patencie dodatkowym, a to ze względu na to, że taki patent nie może być stosowany samoistnie.

Aby zapobiec pewnym potencjalnym wątpliwościom, strony powinny szerzej uregulować łączący je stosunek prawny w umowie zastawniczej. Chociaż swoboda stron w kształtowaniu stosunku jest w tym zakresie ograniczona, to niektóre normy dyspozytywne pozwalają na odmienne uregulowanie sytuacji prawnej. Należy też podkreślić, że poza zakresem ograniczenia swobody znajduje się wybór rodzaju zastawu oraz jego zakres, tj. czy będzie on ustanowiony na samym patencie głównym, czy na głównym i dodatkowym.

Wobec istniejących wielu niejasności w przepisach dotyczących zastawu na prawie wydaje się, że zachodzi potrzeba szerszego dookreślenia regulacji prawnej w tym zakresie. W szczególności dotyczy to konsekwencji ustanowienia zastawu na patencie, w zakresie uprawnień i obowiązków stron czy skutków potencjalnej zmiany sytuacji prawnej zastawnika. Obecny stan prawny zmusza doktrynę do rozstrzygania wielu problemów, co staje się z czasem bardziej konieczne przy coraz szerszym wykorzystywaniu instytucji zastawu na prawach. W niniejszych rozważaniach wskazano rozwiązania *de lege lata* mogące posłużyć rozwiązaniu potencjalnych problemów.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.
 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.
 Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2017.
 Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 324 ze zm.
 Ustawa z dnia 16 października 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo własności przemysłowej oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2309 ze zm.

Orzecznictwo

- Wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 października 2005 r., I ACa 506/05, LEX nr 208153.
 Wyrok NSA z dnia 2 czerwca 2009 r., II GSK 978/08, LEX nr 563513.
 Wyrok SA w Warszawie z dnia 20 lutego 2018 r., V ACa 1057/17, LEX nr 2549699.

Literatura

- Brzozowski A., Kocot W.J., Opalski W., *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.
 Demendecki T., Niewęgłowski A., Sitko J.J., Szczotka J., Tylec G., *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015.
 Fras M., Habdas M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126-352)*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018.
 Frąckowiak J., *Zastaw na akcjach*, „Rejent” 1995, nr 1.
 Gniewek E. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 3. Prawo rzeczowe*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
 Gniewek E. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 4. Prawo rzeczowe*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
 Gniewek E., *Kształtowanie treści stosunków prawnorzeczowych – zakres swobody umów*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, nr 2.

- Gołaczyński J. (red.), *Postępowanie egzekucyjne, komornicy sądowi, koszty egzekucyjne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019.
- Grzybowski S., Kopff A. (red.), *Prawo wynalazcze. Zagadnienia wybrane*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.
- Grzybowski S., *Prawo cywilne. Zarys prawa rzeczowego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976.
- Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz do wybranych przepisów*, LEX/el. 2018.
- Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016.
- Herbet A., *Obrót udziałami w spółce z o.o.*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Janiak A., *Treść i skutki umowy zastawu na papierach wartościowych zdeponowanych na rachunku papierów wartościowych*, „Prawo Bankowe” 1996, nr 2.
- Justyński T., *Dziedziczenie nasciturusa a ochrona nabywcy spadku w dobrej wierze. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 25 lipca 2019 r., III CZP 12/19*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 6.
- Kondrat M. (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.
- Kot T., *Zastaw na papierach wartościowych*, „Rejent” 1993, nr 5.
- Michalak A. (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Legalis 2016.
- Nowińska E., Szczepanowska-Kozłowska K. (red.), *System Prawa Handlowego, t. 3. Prawo własności przemysłowej*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2020.
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Legalis 2020.
- Safjan M. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 1. Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Sieńczyło-Chlabicz J. (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Legalis 2020.
- Skubisz R. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 14A. Prawo własności przemysłowej*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Smycz M., *Prawo własności przemysłowej. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 6 czerwca 2002 r. o zmianie ustawy – Prawo własności przemysłowej*, LEX/el. 2002.
- Sokał P., *Zastaw zwykły i rejestrowy na akcjach*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Sołtysiński S., *Prawo wynalazcze. Komentarz*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1975.
- Stec M. (red.), *System Prawa Handlowego, t. 5A. Prawo umów handlowych*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Szpunar A., *O pierwotnym i pochodnym nabyciu prawa podmiotowego*, „Rejent” 1999, nr 8.
- Szumański A. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 19. Prawo papierów wartościowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Szwaja J., *Prawo wynalazcze. Przepisy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Objasnienia*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978.
- Uliasz R., *Zastaw na akcjach zdematerializowanych dopuszczonych do obrotu publicznego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 3.

- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi, Poznań 2001.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017.
- Żelechowski Ł., *Zastaw zwykły i rejestrowy na prawach własności przemysłowej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.